

mnogih istinskih angažiranih duhova u ovoj maloj nacionalnoj zajednici — idealistički učiniti više nego je realistički moguće da bi se realno uopće opstalo» (Z. Posavac). Drugim riječima, dileme u hrvatskoj realističkoj književnosti u posljednjim desetljećima 19. stoljeća proizlazile su, kao i političko-stranačke dileme i kontroverze, iz istoga dinamičnog društveno-političkog vrenja u kom se Hrvatska nalazila potkraj 19. stoljeća, tj. iz društvene hrvatske stvarnosti u kojoj je hrvatski narod odgonetavao perspektive svoje povijesne sudbine i pronalazio temelje svoje nacionalne budućnosti i opstanka.

Konačno, *Prilozi* nam donose u cijelosti govor prvoga profesora filozofije na obnovljenom Filozofskom fakultetu u Zagrebu Franje Markvića, koji je održao prigodom svoje instalacije za rektora Zagrebačkog sveučilišta za škol. god. 1881/82, u kojem govori o značajnom prilogu nekih naših filozofskih pređa evropskoj filozofiji. Naslov je toga govora »Filozofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.«, a od tih filozofa Marković pažnju u tome govoru posvećuje Franji Petriću iz 16. stoljeća i Ruđeru Boškoviću iz 18. stoljeća, te u nas i u svijetu manje poznatim filozofima iz naših krajeva u tom razdoblju. U tom govoru Marković također Akademiji i Sveučilištu postavlja velik zadatak trajnijega nacionalnog interesa: da krenu pravcem istraživanja i oživljavanja naše filozofske baštine i da najzad posvoje ono što je naše i što se izgubilo i otuđilo od nas pod raznim otuđenim imenima diljem svijeta.

Upravo toga zadatka povijesno značajnoga za nas prihvatio se danas Odjel za povijest filozofije Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu i ostvaruje ga u časopisu *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*.

Konačno, u odjeljku »bibliografije«, Stjepan Krasić, uz sažete biografske napomene, donosi popis djela dubrovačkog filozofa, polihistora i jednog od najplodnijih hrvatskih pisaca 16. stoljeća — Grgura Natalisa Budisaljčića, od kojih se najvećem broju izgubio trag, i Dubrovčanina Klementa Ranjine, poznatog filozofa, teologa, govornika i diplomata iz 16. stoljeća.

Zlata Knezović

RAFAEL BRČIĆ I MILE BOGOVAC: *Livanjski kraj u revolucionarnom radničkom pokretu i narodnooslobodilačkoj borbi, Livno 1978, 400 str.*

Oko sredine 1978. godine izašla je iz štampe knjiga mra Rafaela Brčića i Mile Bogovca: »Livanjski kraj u revolucionarnom radničkom pokretu i narodnooslobodilačkoj borbi«, koju je izdao Opštinski odbor Saveza udruženja boraca NOR-a Livno.

Knjiga ima 400 stranica i sadrži: Predgovor, osvrt na prošlost livanjskog kraja do 1918. godine, i tri dijela. Prvi dio ima naslov »Aktivnost KPJ i radnički pokret između dva rata«, drugi »NOP od okupacije do prvog oslobođenja Livna (april 1941 — avgust 1942), a treći »Snažni razvoj NOP-a i konačno oslo-

bođenje Livna« (avgust 1942 — oktobar 1944). Na kraju knjige autori su dali pregled poginulih boraca NOR-a (1941—1945), spisak nosilaca »Partizanske spomenice 1941. godine« s područja opštine Livno i napomene, a zatim skice koje prikazuju početak i razvoj ustanka u jugozapadnoj Bosni i susjednim područjima Like i Dalmacije, italijansku ofanzivu na slobodnu teritoriju Bosanske krajine i prelaz na partizansku taktiku ratovanja — septembar 1941. godine, teritoriju livanjskog okruga i položaj u odnosu na interesno područje okupatora, napad neprijateljskih snaga na Donje livanjsko polje i Vještica Goru od 10. do 15. jula 1942. godine i prvo oslobođenje Livna 4/5. avgusta 1942. godine.

U predgovoru su autori, na tri stranice, objasnili ideju o nastanku knjige, način rada i korištenje fondova i literature.

U osvrtu na prošlost livanjskog kraja do 1918. godine, autori su istakli da livanjski kraj nije nikad bio geografski omeđen, ali da obuhvata teritoriju Livna, Duvna i Glamoča. Ukazali su na to da je livanjska kotlina bila naseljena i u praistorijsko doba, da je potkraj devetog vijeka (892) taj kraj bio u posjedu hrvatskog kneza Mutimira, te da se 1244. godine prvi put livanjska župa pominje u sastavu srednjovjekovne bosanske države. Livno je i u srednjem vijeku, a i u doba turske vladavine, bilo centar livanjske župe, jer je oko polovine 17. stoljeća bilo sjedište kapetana. Ukazali su i na otpor naroda livanjskog kraja turskoj vlasti.

Na kraju tog dijela konstatovano je da oko 50% porodica potječe iz dalmatinskih krajeva, 5% iz Hercegovine, a ostalo je starosjedilačko stanovništvo. Po nacionalnom sastavu je: 75% Hrvata, 15% Srba i 10% Muslimana.

U prvom dijelu »Aktivnost KPJ i radničkog pokreta između dva rata«, koji ima 43 stranice teksta, autori su obradili prve oblike djelovanja komunista i osnivanje radničkih organizacija u dvadesetim godinama, djelovanje KPJ u uslovima šestojanuarske diktature, jačanje organizacije KPJ i njeno djelovanje na platformi Narodnog fronta, učešće Livnjaka u španskom građanskom ratu, osnivanje Mjesnog komiteta KPJ i djelovanje livanjske partijske organizacije do fašističke agresije.

Na početku tog dijela konstatovano je da prije i za vrijeme prvoga svjetskog rata u Livnu nije bilo ni jedne radničke organizacije — ni sindikalne podružnice, a ni SDS BiH nije imala svoje organizacije.

Analizirajući političko stanje u livanjskom kraju u to vrijeme, autori su ukazali na to da se dio hrvatskog stanovništva pred prvi svjetski rat sukobio s organima vlasti i klerom, da je na Muslimane imala uticaj Muslimanska narodna organizacija, a da politički život Srba nije imao naročita političkog značaja.

Napredne, radničke ideje u Livno i okolinu prodiru poslije prvoga svjetskog rata. Donose ih učesnici oktobarske revolucije, kojih je bilo oko 100 s ovog područja. Kad su stigle vijesti o osnivanju Socijalističke radničke partije (komunista) i Ujedinjenih sindikata Jugoslavije 1919. godine, počelo je sve jače političko opredjeljivanje ljudi ovoga kraja, što je dovelo i do osnivanja prvoga radničkog društva u Livnu, koje je osnovano i radilo je na platformi naprednoga radničkog pokreta Jugoslavije. Autori su istakli aktivnost društva i njegova Upravnog odbora, konstatujući da je Društvo okupilo radnike Livna bez obzira na njihovu nacionalnu i vjersku pripadnost i njihovo prijašnje političko opredjeljenje. Upravni odbor ubrzo je pristupio osnivanju sindikalnih podružnica kožaraca, metalaca i tekstilaca, a već 1922. godine bila je osnovana i prva partijska ćelija u Livnu.

Ali kasnije politički rad organizacije KPJ u Livnu jenjava. U doba diktature, organizacija KPJ u Livnu ima svega 5—6 članova. Nešto su, kako ističu autori, više politički djelovali oni radnici koji su bili zaposleni van Livna, a u grad ili kraj dolazili su na odmor ili radi posjete porodici. U vrijeme šestojanuarske diktature 1929. godine, pa sve do 1932. godine, rad nije bio organizovan na određenim programskim osnovama. Kad se nešto kasnije partijska organizacija Livna priključila Pokrajinskom komitetu KPH za Dalmaciju i više se vezala za splitsku partijsku organizaciju oživio je i njen rad. Partijska organizacija u Livnu dobivala je iz Splita partijski materijal — letke, proglašenja, *Proleter*, razne dokumente i ostalo, što je, kako su autori istakli, poticalo rad partijske organizacije u Livnu. Naročito je aktiviran bio rad partijske organizacije kad je potkraj 1934. godine u Livno došao Vojin Zirojević, jer je taj iskusan partijski radnik odmah reorganizovao partijsku ćeliju, uključio članove u kulturno-umjetnička društva i sportske organizacije. Uz to su komunisti bili angažovani na radu u sindikalnim organizacijama, što je rezultiralo prijemom novih članova u KPJ. Omasovljenjem partijske organizacije stvoreni su uslovi da se 1938. godine osnuje Mjesni komitet KPJ za Livno, koji još bolje organizuje rad komunista. Osim četiriju partijskih ćelija u gradu, osnivaju se partijski punktovi i u selima, pa je do 1939. godine obuhvaćeno oko 15 sela. Tako je livanjska partijska organizacija do kraja 1940. godine narasla na 37 članova, a do aprila 1941. na oko 50 članova KPJ i 30 članova SKOJ-a. Autori su prikazali i nacionalni sastav KPJ u Livnu.

U tome dijelu posebno je prikazano učešće Livnjaka u španskom građanskom ratu, uz isticanje da je od 1650 boraca španskog građanskog rata iz Jugoslavije 31 bio iz Livna, pa je to drugi kraj po broju boraca iz Jugoslavije, a prvi u Bosni i Hercegovini. Autori su u tekstu naveli imena svih učesnika s kratkim biografskim podacima, ali bilo bi mnogo praktičnije da je taj spisak na kraju knjige, kao i spisak poginulih boraca u toku NOR-a.

U drugom dijelu knjige, u kojem je na 157 stranica obrađen NOP, od okupacije do prvog oslobođenja Livna u avgustu 1942. godine, autori su vrlo objektivno prikazali stanje u Livnu i okolini poslije okupacije zemlje i aktivnost livanjske partijske organizacije u pripremama ustanka i prvoj godini NOB-a.

U poglavlju Prilike u livanjskom kraju od okupacije do ustanka konstatovano je kako je dio stanovništva u tome kraju živio na selu, i da je više od 75% bilo nepismeno, iako je od 15 škola 14 bilo na selu. Analiziran je i odjek u Livnu zaključaka Pete zemaljske konferencije KPJ 1940. godine.

Poslije kapitulacije jugoslovenske vojske i okupacije zemlje u Livno su ušli Italijani i ustaše. Navedena su i njihova zlodjela u livanjskom kraju i da je ustaški teror prisililo velik broj ljudi da odu u šumu još prije poziva KPJ na ustanak.

Poslije napada Njemačke na SSSR počinju intenzivne pripreme ustanka. Oko sredine jula 1941, članovi KPJ već su imali znatan uticaj na narod, a 27. jula osnovani su i prvi partizanski odredi u Donjem polju. Komunisti su u pripremama ustanka imali glavnu ulogu. U Gornjem polju, ističu autori, do ustanka je došlo nešto kasnije, jer je trebalo prevladati nepovjerenje u narodu.

Rekonstruisana je i partijska organizacija u vrijeme izbijanja ustanka u Livnu i okolini, analiziran rad Mjesnog komiteta KPJ Livno i dr. Prema podacima koji su navedeni, u livanjskoj partijskoj organizaciji bilo je oko 57 članova KPJ.

Posebno je u knjizi analiziran početak ustanka. Jasno se iz navedenih podataka vidi da je ustanak počeo 28. jula napadom na ustašku motorizovanu jedinicu u Donjem polju. Prve borbe u okolini Livna takođe su detaljno obrađene. Posebno je istaknuta reakcija okupatora i ustaša na ustanak naroda Donjeg polja. Autori su, isto tako, prikazali dalji razvoj ustanka u Livnu i okolini, povezanost ustanika livanjskog i glamočkog kraja u jedinstvenu ustaničku cjelinu, i konstatovali da je na tom području stvorena jedinstvena slobodna teritorija, iako su jedinice na ta dva područja imale posebne komande, odnosno štabove. U knjizi je prikazana italijanska reakcija poslije ustanka i pokušaj razbijanja ustanka iznutra. Italijani su počeli da se povezuju sa velikosrpskim elementima, ali nisu postigli veći uspjeh. Pa ni pokušaj da pregovaraju sa ustaničkim vođama nije utjecao na ustanike. Autori su konstatovali da su u borbi protiv uticaja okupatora glavnu ulogu odigrali komunisti i štab bataljona »Starac Vujadin« koji je već prije bio osnovan. Nisu zanemarili ni ulogu komunista iz Dalmacije i Drvara.

U daljoj analizi razvoja ustanka konstатовano je da je u drugoj polovini septembra 1941. godine došlo do napuštanja frontalne borbe, što je uslovalo reorganizaciju ustaničkih jedinica i njihovo jače povezivanje sa ustanicima Drvara, Glamoča, Grahova i ustanicima srednje Dalmacije. Tada su osnovana četiri odreda.

Autori su utvrdili da je do jačeg uticaja dalmatinskih partizana na situaciju u livanjskom kraju u cjelini, a posebno u Donjem polju, došlo već u drugoj polovini avgusta. Ranija je konstatacija bila da je došlo do saradnje što je svakako realnije od uticaja. Čak ni kad su Pokrajinski komitet KPFI za Dalmaciju i štab partizanskih odreda za Dalmaciju došli na Dinaru ne bi se moglo govoriti o uticaju nego o saradnji. To više što su autori već bili prikazali snagu partijske organizacije Livna.

U analizi prilika na području Livna konstатовano je da su odmah u početku ustanka osnovani i seoski odbori nove narodne vlasti, koji su u drugoj polovini septembra reorganizovani, učvršćeni i prilagođeni novim uslovima.

I partijska organizacija, koja je bila odvojena od centra u prvim danima ustanka, bila je reorganizovana i prilagođena novim uslovima. Posebno je važno da se počela više povezivati sa partijskom organizacijom u Dalmaciji i ostalim gradovima i mjestima.

U poglavlju Vojne aktivnosti i politički značaj partizanskih jedinica od oktobra 1941. do avgusta 1942. godine autori su analizirali borbe partizana livanjskog kraja u tom periodu i organizaciju života na oslobođenoj teritoriji. Utvrdili su da je bataljon »Starac Vujadin« uključen u Drvarsku brigadu i položena partizanska zakletva. U januaru 1942. godine, u toku treće reorganizacije partizanskih jedinica u livanjskom kraju, umjesto tri odreda osnovane su četiri čete. Neposredno prije toga, bataljon »Starac Vujadin« stavljen je pod komandu štaba Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda, zato što su i partijska organizacija toga bataljona i livanjskog kraja bile vezane za partijsku organizaciju Dalmacije. Autori konstatuju da štab Dalmatinsko-dinarskog odreda nije uspostavio svoju komandu nad bataljonom »Starac Vujadin« sve do proljeća 1942. godine. Bataljon je u toku zime vodio više borbi sa neprijateljem, od kojih treba pomenuti napad na oružničku postaju Rujani, likvidaciju ustaškog uporišta u selu Uništa, likvidaciju ustaške posade Panj na Cetini, napad na italijansku motorizovanu kolonu na cesti Panj — Livno i dr.

Značajna je bila borba livanjskih komunista protiv italijanske propagande i njihovih i četničkih akcija da razbiju ustanak u livanjskom kraju, o čemu su autori opširno pisali. Naglasili su da je ta borba vođena strpljivo, trezveno, ali uporno na liniji NOB-a i da je urodila plodom. Iz knjige se vidi kako su partijski radnici išli od sela do sela, od jedinice do jedinice, i objašnjavali politiku italijanskog okupatora i njegovih slugu — četnika, izdajnika srpskog naroda. Detaljno je ukazano na pravo lice izdajnika naroda i naglašeno da je prva borba sa četnicima vođena na području Bosanskog Grahova bila ujedno i prva borba protiv četnika na području jugozapadne Bosne, Dalmacije i Like. U kratkom pregledu razvoja organa i organizacija NOP-a u Donjem livanjskom polju, autori su analizirali razvoj partijske i skojevske organizacije. Ukazali su na to da je partijska organizacija u bataljonu »Starac Vujadin« osnovana u oktobru 1941. godine i da su u nju bili uključeni i članovi KPJ koji su radili u pozadinskim organima NOP-a. U januaru 1942. godine, poslije reorganizacije bataljona »Starac Vujadin«, osnovane su partijske ćelije u četama, ukupno pet, i jedna u štabu bataljona. Nešto ranije osnovani bataljonski partijski biro imao je i funkciju Opštinskog komiteta u Donjem polju. Autori su ukazali na to da je tada reorganizovana i skojevska organizacija. Posebno su analizirali djelatnost partijske organizacije na idejnom i kulturno-povijesnom polju.

U analizi partijske konferencije u Zastinju, 14. oktobra 1941. godine, autori su istakli njenu ulogu u razvoju NOP-a u livanjskom kraju. Naglasili su da je konferenciji prisustvovalo 12 članova-delegata i da je detaljno analiziran dotadašnji rad partijske organizacije i organa NOP-a. Najviše je bilo govora o potrebi osnivanja okružnog komiteta KPJ Livno i štaba livanjskog NOP odreda što je na kraju i učinjeno. Analizirana je, takođe, aktivnost u selima, a posebno ukazano na dobre i loše strane zborova, konferencija i ostalih oblika političkog djelovanja.

Na konferenciji je posebna pažnja posvećena analizi vojne i političke situacije, aktivnosti Livanjskog NOP odreda i razvoju ustanka na području Livna, Duvna i Kupresa.

Na osnovu zaključaka konferencije određeni broj komunista, u novembru 1941. godine, poslan je na Kupres, u Prozor i Duvno da održe sastanke sa komunistima i simpatizerima i porade na dizanju ustanka u tim krajevima. Akcija je urodila plodom. Komunisti koji su otišli na Kupres uspostavili su vezu sa stanovništvom Donjeg i Gornjeg Malovana koje je pobjeglo u šumu da se spasi od ustaškog terora. U taj politički rad uključeni su i simpatizeri KPJ sa Kupresa. Ubrzo je osnovan i partizanski odred u Gornjem Malovanu sa oko 55 boraca i izabran odbor narodne vlasti od 5 članova. U Riliću je 20. novembra 1941. godine sačinjen spisak od 72 borca, a do kraja 1941. godine izabran i NOO. Autori su detaljno analizirali osnivanje i ostalih partizanskih jedinica na Kupresu, osnivanje partijskih, skojevskih, omladinskih organizacija i organa narodne vlasti, navodeći niz primjera i podataka o njihovom djelovanju.

Obrađeno je i područje Duvna i pri tome konstatovano kako je partijska organizacija, osnovana u oktobru 1941. godine, mnogo učinila da stekne uticaj na narod i u tome uspjela. Već u prvoj polovini 1942. godine i na tome su području bile osnovane grupe simpatizera NOP-a koji su kasnije stupili u partizanske jedinice, a potkraj 1941, naročito na početku 1942. godine, osnivaju se i NOO-i na tome području.

Na području prozorskog sreza ustanak je počeo nešto ranije, pa su i prvi borci sa toga područja stigli prije u odred.

Autori su posebno analizirali pojavu četnika i probleme sa kojima se livanjska partijska organizacija sukobila poslije njihove pojave. Analizirajući aktivnost komunista u borbi protiv četničkog uticaja, konstatovano je da četnici nisu mogli steći gotovo nikakav uticaj na borce bataljona »Starac Vujadin« i stanovništvo Donjeg livanjskog polja, ali da su s obzirom na određeni broj izdajnika imali izvjesnog uspjeha na području Kupresa.

Posebno mjesto u knjizi dano je livanjskim ilegalcima. Naglašeno je kako je ilegalni NOP u Livnu bio aktivan na prikupljanju podataka o neprijatelju, prikupljanju čebadi, oružja, lijekova za vojsku, rasturanju letaka i ostalim oblicima propagandnog rada za NOP.

Razvoj NOP-a u livanjskom kraju u toku 1941. i u prvoj polovini 1942. godine rezultirao je osnivanjem, u drugoj polovini maja 1942. godine, još jednog partizanskog bataljona koji je dobio ime »Vojina Zirojevića«, jednog od organizatora ustanka, istaknutog borca i rukovodioca toga kraja.

Vojno-političkom savjetovanju na Vješćića Gori, od 4. do 7. juna 1942. godine, i razvoju NOP-a u livanjskom kraju u junu i julu 1942. godine, autori su posvetili posebno potpoglavlje. Odmah su naglasili da je još u aprilu 1942. godine štab Dalmatinsko-dinarskog NOP odreda, koji od 21. aprila 1942. godine nosi naziv Štab IV zone, u dogovoru sa Operativnim štabom za Bosansku krajinu, preuzeo komandu nad jedinicama od oko 2 000 boraca sa područja livanjskog, duvanjskog i prozorskog sreza. Autori su opširno analizirali borbe u kojima su učestvovala oba livanjska bataljona u to vrijeme, s posebnim osvrtom na borbe protiv četnika.

Kad su analizirali rad ostalih organa NOP-a, istakli su da je, 28. juna 1942. godine, osnovan Opštinski NOO Donje livanjsko polje, koji je počeo sa radom 1. jula. Autori su detaljno opisali rad tog odbora i ukazali na njegov doprinos razvoju NOP-a.

Među najznačajnije događaje stavljeno je oslobođenje Glamoča, 19. jula 1942. godine, i pripreme organa i organizacija NOP-a u livanjskom kraju za susret sa Vrhovnim štabom i proleterskim brigadama koji su se približavali tome području u ljeto 1942. godine.

U trećem poglavlju, koje nosi naslov »Snažni razvoj NOP-a i konačno oslobođenje livanjskog kraja (avgust 1942— oktobar 1944. godine)« autori su na 120 stranica prikazali kako se u tom razdoblju razvijao NOP na tome području. Na prvom je mjestu ukazano na značaj dolaska Vrhovnog štaba na to područje i na oslobođenje Livna u avgustu 1942. godine.

U tome je dijelu analizirana i tadašnja politička situacija u Jugoslaviji i odnos okupatorskih snaga prema tzv. NDH, pa je konstatovano da su od oktobra 1941. godine do ljeta 1942. godine vođeni pregovori između Italijana i ustaša o italijanskom napuštanju II i III zone, jer, kako autori kažu, ustaše nisu bili zadovoljni reokupacijom tih zona. Pregovori su završeni u junu 1942. godine donošenjem »Zagrebačkog sporazuma« na osnovu kojeg su se Italijani morali povući.

Govoreći o razvoju NOB-a u Jugoslaviji, utvrdili su da je, oslobođenjem Šuice i Duvna, 23. odnosno 26. jula 1942. godine, bila stvorena na području Bosanske krajine slobodna teritorija od rijeke Une i Sane preko Ključa, Mrkonjić-

-Grada i Jajca do rijeke Rame i masiva planine Dinare. U rukama neprijatelja ostali su samo Livno i Kupres.

S tim u vezi svestrano je analizirana potreba oslobođenja Livna za dalje akcije glavnine snaga sa Vrhovnim štabom. Naglašeno je da je prva naredba za oslobođenje Livna izdata 30. jula, ali da nije izvršena zbog toga što su ustaše dobili pojačanja. Druga je naredba izdata 3. avgusta, borbe su počele 4. avgusta, a Livno je bilo oslobođeno 7. avgusta u 9 h. Uspjeh je bio potpun. Osim bogatoga ratnog plijena: 300 pušaka, 2 minobacača s više od 100 mina, 2 mitraljeza, 10 puškomitraljeza, 10 kamiona, jedan blindirani auto i više od 50.000 metaka; veći dio posade zarobljen je.

Poslije oslobođenja Livna u njemu su osnovani organi vlasti, NOO za grad Livno, sud i komanda mjesta, a u toku avgusta i septembra 1942. godine i NOO-i u svim selima livanjskog kraja. Autori kažu da je bilo problema pri osnivanju organa narodne vlasti u nekim selima, ali nisu naveli koja su to sela, na primjer, u selima Donjeg livanjskog polja i oko samog Livna nije bilo nikakvih problema. U to vrijeme, budući da su bili osnovani organi vlasti koji su obavljali različite funkcije, razgraničene su stvarne nadležnosti tih organa, što je pozitivno utjecalo na njihov dalji rad.

Uz aktivnost organa NOP-a u livanjskom kraju poslije oslobođenja Livna, naglasili su autori da je livanjski kraj već i prije bio stalno uporište NOP-a, pa sada okupatori, ustaše i četnici pogotovo nisu mogli računati na ozbiljniji oslonac u narodu. To više kada se zna da je velik broj boraca iz Livna i okoline stupio u Drugu proletersku, Četvrtu i Petu crnogorsku i Treću sandžačku brigadu.

Okupatori i ustaše preduzeli su ofanzivu protiv partizanskih jedinica u livanjskom kraju od 20. do 25. oktobra 1942. godine, i partizani su se povukli iz Livna. Ali, Donje polje ostalo je slobodno. Uskoro su oslobođena i ostala sela u okolini Livna, a u decembru iste godine i Livno je ponovo oslobođeno. Oslobođena je i Šuica, Duvno, Imotski i još neka mjesta pa je slobodna teritorija ponovo velika, i aktivirani su dotadašnji ili izabrani novi organi vlasti. Potkraj decembra osnovan je i Sreski NOO Livno s plenumom i izvršnim odborom. Tada je Livno bilo centar NOP-a, jer su u gradu bili Vrhovni štab NOVJ, Centralni komitet KPJ, Izvršni odbor AVNOJ-a i ostali najviši organi NOP-a.

Autori su obradili i organizacije žena, omladine i ostale organizacije u livanjskom kraju. Posebna je pažnja posvećena radnim akcijama omladine.

Poslije povlačenja partizanskih snaga iz Livna, na livanjskom su području snage NOP-a ostale samo u Livanjskom donjem polju. Tu su u drugoj polovini marta 1943. godine ponovo počeli djelovati organi i organizacije koje su bile prestale s radom u toku četvrte neprijateljske ofanzive. U maju je osnovan Šejkovački bataljon i uključen u Livanjsko-glamočki NOP odred, čije su akcije autori detaljno opisali, naglasivši da je 30. aprila 1943. godine preduzeta akcija za oslobođenje Livna, koja nije uspjela. Ipak, Livno je po treći put oslobođeno 3. oktobra 1943. godine.

Razvoju NOP-a u livanjskom kraju, u svjetlu odluka Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a i Drugog zasjedanja AVNOJ-a, dano je posebno mjesto. Nakon oslobođenja Livna, u oktobru 1943. godine, obnovljeni su opštinski komiteti KPJ i Sreski komitet Livno. Aktiviran je rad sreskih i opštinskih NOO-a,

a Sreski NOO Livno ponovo je izabran. Tada je, osim komande mjesta, osnovana ponovo i Komanda područja Livna.

Organi vlasti i političke organizacije imali su pune ruke posla. Trebalo je, prije svega, snabdjeti stanovništvo i vojsku hranom i ostalim za život potrebnim artiklima. U to su vrijeme počele sa radom i osnovne škole u livanjskom kraju. Pojačan je politički i kulturni rad u narodu. Sve je to, kao i rad komunističkih organa NOP-a od početka ustanka, doprinelo, kako kažu autori, da je narod livanjskog kraja potpuno prihvatio NOP.

Livno u to vrijeme, iako slobodno svega dva mjeseca, postaje politički, vojnički i kulturni centar, te stjecište velikog broja ljudi iz Dalmacije i Bosne. U to vrijeme partijske i skojevске organizacije intenzivno djeluju. Iskorištena je prilika za reorganizaciju partijskih i skojevskih rukovodstava i njihovo prilagođivanje novostvorenim uslovima. Autori su prikazali i aktivnost organizacija NOP-a na objašnjavanju odluka AVNOJ-a i ZAVNOBiH-a, zatim rekonstruirali organizaciju KPJ, AFŽ-a, SKOJ-a i Okružnog NOO-a. Utvrdili su da je livanjsko područje oko sredine 1944. godine imalo potpunu organizaciju narodne vlasti: seoske, opštinske, sreske i Okružni NOO. Ali su naglasili da su, za razliku od livanjskog, kupreškog i glamočkog sresa, u duvanjskom srezu organi narodne vlasti djelovali ilegalno ili poluilegalno.

Na kraju trećeg dijela konstatovano je da je Livno konačno oslobođeno 10. oktobra 1944. godine, ali da je bilo prilično problema. Okružni NOO Livno pa, prema tome i ostali organi vlasti bili su vezani za Oblasni NOO Bosanske krajine, dok je Okružni komitet bio vezan za Oblasni komitet KPH za Dalmaciju. Ali, budući da su Livno i okolina bili slobodni, u grad su došla sva rukovodstva pa su se rad i život ubrzo normalizovali. Odmah je počela obnova gradova i sela. Autori su ponovo rekonstruirali organizaciju KPJ, SKOJ-a, USAOJ-a, rukovodstva organizacija i organa sa područja Livna.

Na kraju knjige je spisak poginulih boraca sa područja opštine Livno u kome su navedena 704 imena sa kratkim biografijama iz kojih se može vidjeti nacionalni i socijalni sastav, u kojoj se ko brigadi borio i kad je poginuo. Šteta je što se autori nisu potrudili da daju takve spiskove za cijelo područje livanjskog kraja. Isto tako je šteta što nema takvog spiska svih boraca NOR-a sa područja koje su obradili, jer bi ti podaci sami po sebi govorili o tome kraju i njegovom stanovništvu.

Ako bi se nešto zamjerilo ovoj knjizi, u kojoj je prilično iscrpno prikazan NOP i vješto uklopljen u opšte tokove NOB-a u Jugoslaviji, onda je prije svega, to, što naslov knjige ne odgovara potpuno sadržaju. Naime, knjiga nosi naslov »Livanjski kraj u revolucionarnom pokretu i NOB-u«, pa bi se očekivalo da je podjednako obrađen i radnički pokret i NOB. Ali nije tako. Radnički pokret obrađen je na oko 45 stranica, a NOB na oko 340 stranica. Bolje bi odgovarao naslov »Livanjski kraj u NOB-u i revoluciji«, s tim da tekst o revolucionarnom radničkom pokretu bude uvodno poglavlje.

I pored mnoštva podataka u knjizi, čini mi se da bi ona dobila mnogo više na vrijednosti da je materija sistematičnije izložena. Autori su više posvetili pažnje hronološkom nego problemskom metodu izlaganja, što je neminovno urodilo tim da isti problem izlažu na nekoliko mjesta u istom poglavlju.

Mogla bi se staviti još jedna zamjerka. Naime, treba reći da autori nisu bili dosljedni u tome što je livanjski kraj. U uvodu su kazali da tome kraju pripadaju Livno, Duvno i Glamoč. Ali u tekstu nisu sva područja podjednako ob-

rađena, a ponekad se išlo i dalje od tih područja, zahvatajući kupreški i prozorski kraj, pa ni po tome naslov knjige ne odgovara.

No, i pored svih zamjerki mora se konstatovati da su autori uložili veliki trud, prikupili mnogo podataka i napisali vrlo korisnu knjigu koja jasno govori o velikom doprinosu livanjskog kraja, a posebno naroda livanjske opštine NOR-u i revoluciji, zatim o ulozi toga kraja u opštim zbivanjima u toku NOR-a i revolucije u Jugoslaviji. Uz to, knjiga može da posluži za izučavanje zavičajne istorije, revolucionarne prošlosti livanjskog kraja i za praktičan rad sadašnjih organa u Livnu. Knjiga jasno dočarava sliku iz koje se vidi kako su se partijska organizacija i komunisti livanjskog kraja borili za slobodu, za bratstvo jedinstvo, i kako su uspjeli u toj borbi, zahvaljujući napornom radu i zalaganju.

Drago Borovčanin

VLADIMIR GOATI, Politička sociologija, Beograd 1978, 411 str.

Gdje je mjesto političkoj sociologiji u svijetu društvenih znanosti, pitanje je koje i nadalje ostaje sporno za teoretičare što se bave znanstvenim istraživanjem društveno-političke zbilje. Pitanje ostaje sporno u dvojakom smislu: a) je li politička sociologija doista društvena znanost s posve određenim i samosvojnim predmetom istraživanja, i, konzekventno tome, b) u čemu se ogleda njena društvenoznanstvena potrebitost. Stoga je svaki pokušaj preciznijeg određenja uloge i mjesta političke sociologije, njezina predmeta i pravaca istraživanja, korak dalje u osvjetljavanju sadašnjih dilema i raščišćavanju problema s kojima se teorijska misao susreće. Tako valja vidjeti i tumačiti knjigu Vladimira Goatija: *Politička sociologija*, nedavno tiskanu u maloj ediciji *Ideja*, NIP »Mladost«, u Beogradu.

Knjiga je rezultat raznolikih parcijalnih analiza koje zadiru u područje te »diskutabilne« znanosti i autorovih težnji da ih sabere i prezentira pregledno i sistemski, vodeći računa o metodološki jedinstvenom sklopu naslovljene znanosti. No, koliko se autor uspio vinuti do poimanja cjeline, uspostavljajući jedinstvo općeg, posebnog i pojedinačnog, domisliti predmet i otvoriti prostore novim spoznajama, bitnim za znanstvenu verifikaciju političke sociologije, pitanje je znanstvene prosudbe.

Već odmah na početku, pod naslovom »Od političke nauke do političke sociologije«, krije se provokacija za znanstvenike. Umjesto uvoda, Goati daje nastanak političke sociologije, analizira njen predmet i osnovne pravce istraživanja u svjetlu mogućeg razgraničenja političke sociologije s ostalim znanstvenim disciplinama, posebice političkom znanostima.

Politička sociologija relativno je mlada znanstvena i akademska disciplina, znanost kojoj su sadašnjost i budućnost moguća provjera i potvrda afirmacije. Činoci koji su utjecali na njeno konstituiranje proizašli su iz društvene potreba za analizom i tumačenjem društveno-političkih previranja što su uzurpirala političku javnost s kraja 18. u toku 19. i na početku 20. stoljeća. Kao